

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Tylos sluoksniai

Kada paskutinį kartą jums teko girdėti *kurčią ty-lą*? Tokią gilią kaip naktis, kaip bedugnė, be jokių prošvaisčių, panašią į kambro periodą, kuriame dar milijonus metų laukt pirmo sąmoningo žodžio. Kartais man atrodo, kad tokia tyla jau nebeegzistuoja. Nebent dvasiškai pažeistų žmonių sieloje, kurioje kaip giliame išale sustingsta ir žodžiai, ir jų prasmė.

Mes jau seniai nebegyvename tyloje. Tai turbūt gerai. Kad ir kiek žmogus būtų persisotinęs žodžių, sąvokų, reikšmių ir kalambūrų, plepalų ir pliurpalų, dvasingų ir nedvasingų – vis viena kad ir mažiausias verbalinis triukšmas yra geriau, negu visiška tyla. Nes ji glumina. Išmuša iš vėžių. Kuria klaikaus nejaukumo išpūdį.

Pauzę ir tylą žūtbūt reikia kažkuo užpildyti. Kad ir tais pačiais žodžiais, girdėtais daugybę kartų, o dar geriau – medijų kuriamu turiniu, šiandien čia tikros aukso kasyklos *tylos žudymui*.

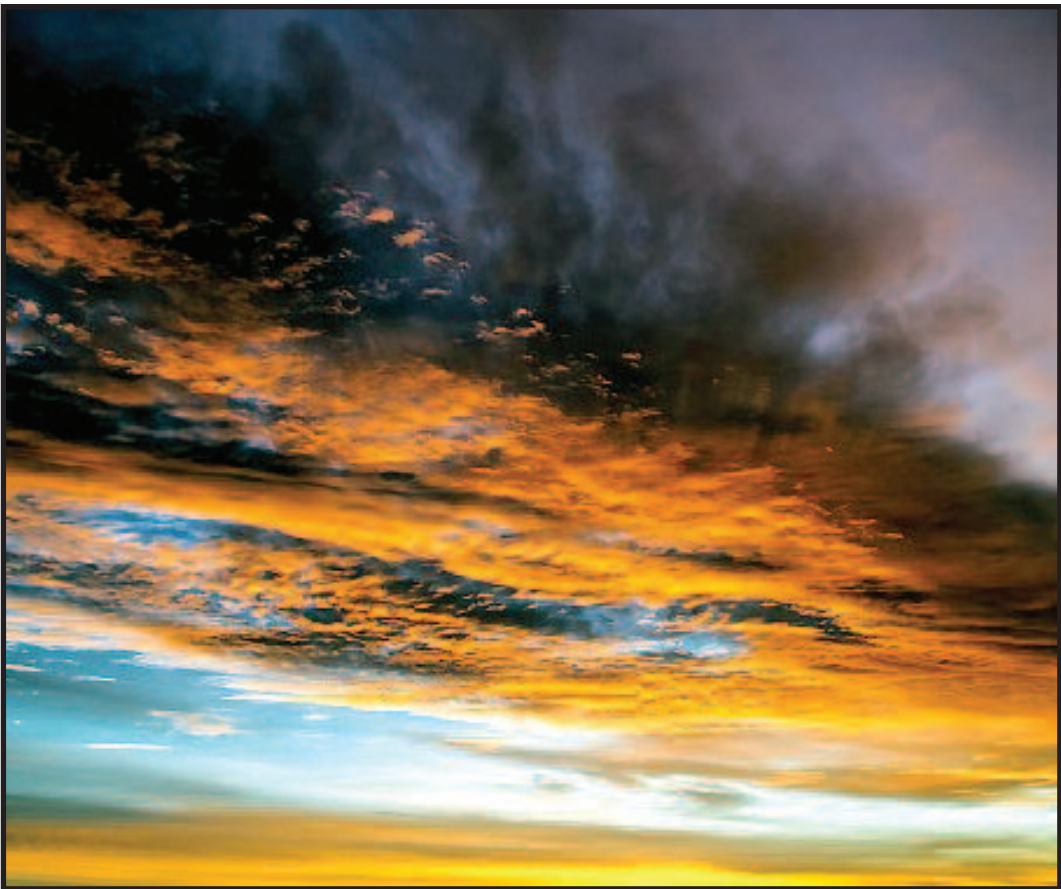
Man kartais atrodo, kad jeigu šiam pasauliui išpuls laimė atgimti ir atsinaujinti kaip Taikos karalystei, minimai Naujajame Testamente, neišvengiamai turės atgimti ir atsinaujinti kalba. Ji turės būti apvalyta, žodžiams sugražintos tikrosios reikšmės, o kalbai – prasmė. Žodžiai – grūdai bus atskirti nuo žodžių-pelų. Žodis taps iš tiesų kuriančiu, o ne imituojančiu kūrimą. Jis įgis galią – kalnas mesis į jūrą, o gars-tyčios grūdelis išaugs galingu medžiu. Ir taps tiltu tarp gamtos ir ant-gamtės. Juk galbūt ne šviesa, o žodis yra greičiausiai keliaujantis per visatos tamsą.

Kurčios tylos nereikia bijoti, nors ji neapsakomai slogi ir abejinga; žmogaus balsas joje toks menkas ir trapus!.. Ir stebuklingas – ieškan-tis prasmės, ieškantis Dievo, šaukiantis savo sielą, išraudantis sa-vo ilgesį, dažniausiai nesuprantamą ir nepaaiškinamą. Ilgintis kaž-ko paprasto, šviesaus, stebuklingo.

Turbūt didelė, o gal netgi didžiausioji malonė žmogui – išgyventi tokias pilnatvės akimirkas, kurioms nereikia žodžių. Nereikia tų aki-mirkų aiškinti, pasakoti apie jas, galvoti, ką visa tai reiškia, kokios įtakos tai turės gyvenime ir panašiai. Netgi ieškoti panašumų su kitų žmonių patirtimi ar išgyvenimais nereikia. Nes tai atsiskleidžia ne tik kaip malonė, bet ir kaip palaiminimas.

Sidabrinis lietus, vėjo šuorai ašuočių tankmėj, ant šakelės pa-kibusi maža geltona boružėlė, gintarinį vakaro prietėmį sugerianti artėjančios nakties tamsa... tai irgi tyla, kurioje šilko ir barchato rie-timais sluoksniuojasi žodžiai, laukdami Taikos karalystės.

Renata Šerelytė

Vakaro dangus.efoto.lt nuotr.

TYLA I

*Gal ji – niekas, nes niekas nežino
Nesušukęs, kad ji yra.
Kur ji dingsta nuo šieno vežimo,
Kai tarp debesų – elektra?*

*Kur ji slepias, kai žmonės šaudo
Vienas kitą pasauly šiame,
Ką ji gali, įlindus į šiaudą, –
Patylėti kaip mes po žeme?*

*Kur ji bėga nuo šuns, nuo mašinų,
Nuo lakštingalų, žodžių, drėgmės,
Ar ji tyli todėl, kad nežino,
Ar kad žino daugiau nei mes?*

Stasys Jonauskas

MRF
MEDIJŲ RĖMIMO FONDAS

Medijų rėmimo fon-das 2025 m. suteikė 18 000 Eur paremti projektą: *DRAUGAS* laikraščio diasporos žiniasklaida.

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Tylos sluoksniai • 2-as psl. Stanislovas Abromavičius. Nauji Jono Aisčio atminimo jamžinimo pus-lapiai (2) • 3-as psl. Algis Vaškevičius. Istorinių fotografijų kalba – apie aktyvias visuomenės moteris • 4-as psl. Astrida Petraitytė. M. K. Čiurlionis Pirmojoje lietuvių dailės parodoje • 5-as psl. Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė. Pasivaikščiojimai Kultūros naktyje Vilniuje • 6-as psl. Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė. Floridos jaunimo choras „Manatee High School“ – Šv. Jonų bažnyčioje • 7-as psl. Ieva Marija Mendeikaitė. Portveinas, Pastel de Nata ir kiti portugališkojo rojaus malonumai • 8-as psl. M. K. Čiurlionis Pirmojoje lietuvių dailės parodoje (tęsinys)

Kitame numeryje: Prisiminimai apie rašytoją, publicistą Joną Mikelinską
• Garsaus režisieriaus Krzysztofo Zanussio knyga „Pro daiktus“

Nauji Jono Aisčio atminimo įamžinimo puslapiai – 2

Stanislovas Abromavičius

Pabaiga. Pradžia 2025 m. birželio 14 d. „Kultūroje“

2023 m. Jono Aisčio literatūrinės premijos laureatas ANTANAS ŠIMKUS

Turbūt daugelis, vos išgirdę eilutę „Laukas, kelias, pieva, kryžius“, šūktelečią, kad tai – Jono Aisčio kūryba. Ir džiugu, kad taip. O ką dar pasakyti apie jį? Be to, kad jo poezija priklauso lietuvių neoromantikų poezijos aukso fondui? Gal pasakyti ir daugiau, gal ir ne.

Na, o jei būtų paklausti apie Jono Aisčio literatūrinę premiją, apie ją apdovanotųjų kūrėjų tekstus, ar turėtų ką išsamiai papasakoti? Nebūtinai. Taigi, visad galima tas žinias praplėsti.

Nuo pat pirmojo laureato Jono Juškaitio, 2004 metais apdovanoto už eilėraščių rinkinį „Eglė vasaros naktį“, aišku, kad premijos teikėjai stengėsi rinkti labiausiai minėti dvasiai nusipelnčius kūrėjus. Dvidešimties poetų kūryba sudaro šios knygos branduolį. Pateikti eilėraščiai ir kiti tekstai yra ir tam tikras ne tik tų kūrėjų, bet ir paties Jono Aisčio indėlio į lietuvių literatūrą pagerbimas.

Tarp apdovanotųjų rasime įvairių kartų įvairios stilistikos poetų. Brandžiausią kartą atstovautų jau minėtas, prieš keletą metų mus palikęs Jonas Juškaitis, taip pat poetai Robertas Keturakis (apdovanojamas 2006 m.), Leonardas Gutauskas (2008 m.), Justinas Marcinkevičius (2010 m.) ir kiti. Kiek jaunesnių, bet irgi visomis iškiliausiomis premijomis jau pagerbti kūrėjai – Antanas A. Jonynas (2012 m.), Aidas Marčėnas (2013 m.), Dovilė Zelčiūtė (2019 m.), Donaldas Jakas (2020 m.). Apie kiekvieno jų kūrybą galima po atskirą monografiją išleisti, tačiau visų literatūrinuose takuose galima atrasti daugiau ar mažiau aiškesnio lyrizmo pėdsakų, panašumų, savitumų, įtakos.

Jaunesnės kartos kūrėjų – Julius Kelero (2014 m.), Rimvydo Stankevičiaus (2021 m.), Erikos Drungytės (2022 m.) bei kitų, dar jaunesnių – eilėraščiuose taip pat yra J. Aisčio kūrybos dvasios, kuri, norisi tikėti, atsiskleis ir skaitytojui verčiančiam šios knygos puslapius.

Atskiros paminėjimo reikia Jono Aisčio kūrybos tyrinėtojams, apdovanojimams ir už paties kūrėjo vardo puoselėjimą. 2005 metais premija įteikta gimtųjų Kossu-Aleksandravičiaus kraštų gyventojui, kūrėjui Stanislovui Abromavičiui, o 2007-aisiais – rašytojai Aldonai Ruseckaitėi. Smagu, kad jų meilė Jono Aisčio kūrybai ir siekis išlaikyti gyvatingą poeto tėviškės literatūrinį lauką neliko nepastebėti...

2007 m. Jono Aisčio literatūros premijos laureatė ALDONA RUSECKAITĖ

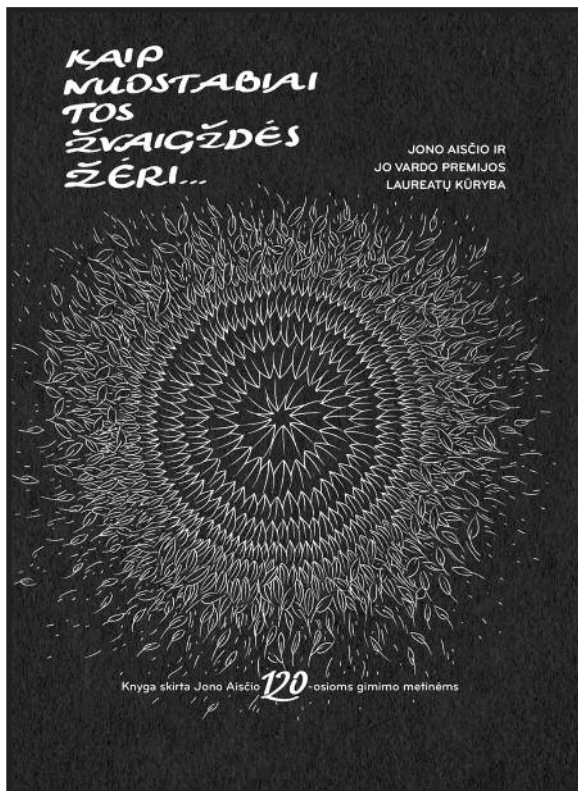
Jono Aisčio literatūrinę premiją gavau už eilėraščių knygą „Bėk, kiele, bėk“. Tai buvo jaudinantis ir svarbus man įvykis, nes šio poeto kūrybą vertinau, žavėjau ir gerbiau.

Ir Aisčio asmenybė man buvo įdomi. Visokios informacijos, minčių, prisipažinimų dar 2003 m. perskaičiau J. Aisčio laiškuose. Tais metais buvau Kalifornijoje, Los Angeles, su kolege tvarkėme Bernardo Brazdžionio archyvą, ruošėme jį kelionei į Lietuvą, į Maironio namus. O Aisčio šimtmečio jubiliejus jau artėjo, tad viską, kas buvo susiję su šiuo poetu, dėjome į atskirą krūvelę, ketindamos parsivežti rankiniu bagažu. Didžiausias radinys buvo Bern. Brazdžionio namelio rūsyje, vadintame „pogrindžiu“: čia ant apdulkėjusios lentynos radome segtuvėlį su Jono Aisčio laiškais – jų artimam bičiuliui Bernardui poetas Jonas parašė šimtą penkiasdešimt. Tie laišškai buvo lyg epistolinis bestseleris – visas Aisčio gyvenimas, laiko dvasia, rašytojai kolegos.

Ir tada 2004 m., švenčiant klasiko šimto metų jubiliejų, juos tyrinėčiau, paskelbiau keletą publikacijų. Įstrigo nemažai poeto minčių. Pirmiausia įsikirtau į citatą, rašytą ne Brazdžionui, o satyrikui Antanui Gustaičiui: „Mudu esava taurios ir kietos Suvalkų žemės žemdirbių vaikai.“ Šitie žodžiai man svarbūs, nes ir pati gimusi Suvalkijoje, Prienų rajone, jotvingiško vardo Ingavangio kaime, esu pajutusi šios žemės žmonių darbštumą ir užsispyrimą. Kaimo gyvenimas per mane tekėjo plačiu spektru iki dvidešimties metų. Tuo metu rašiau eilėraščius, buvo tik nedraši

Poetas Jonas Aistis

Jono Aisčio ir jo vardo premijos laureatų kūryba „Kaip nuostabiai tos žvaigždės žėri...“

pradžią, svajočiau išleisti ploną lyrikos knygėlę, bet taip susiklostė, kad šiuo metu esu parašiusi ir išleidusi dvidešimt eilėraščių, novelių ir romanų knygų. Todėl Jono Aisčio citatos apie kūrybą dažnai yra svarbios ir suprantamos. Štai poetui Bernardui jis atvirauja „Ką apie mane rašo ar rašys, man nei šilta, nei šalta. (...) Nesijaučiu, išleisdamas knygą, nei žmogaus nužudęs, nei kam nors šlovę nuplėšęs. Aš labai gerai žinau, ką parašiau. (...) Nesgi ne vien poetas, bet ir pats laikas rašo. Aš norėjau duoti liudijimą apie laiką ir save. (...) Ir būk tu tyras kaip asara, baltas kaip sniegas, vis tiek tave šmeiš... (...) Kaip buvo smagu ir gera gerbt ir mylėt vyresniusius. 1947“). Svarbūs žodžiai kiekvienam rašančiajam.

2012 m. Jono Aisčio literatūros premijos laureatas ANTANAS A. JONYNAS

Jono Aisčio literatūrinis likimas keistas. Per vieną Nepriklausomos Lietuvos dešimtmetį tapęs vienu didžiausių ir svarbiausių visų laikų lietuvių poetu, tragiškų istorinių pervartų fone iš Jono Kossu-Aleksandriškio virtęs Jonu Aisčiu liko žinomas, bet paradoksaliai nustumtas į nuošalę – dėl visai suprantamų politinių priežasčių okupuotoje Lietuvoje, dėl ne tokių akivaizdžių poetinių permainų išeivijoje. Paradoksalu, bet ir Nepriklausomybė atgavusioje Lietuvoje jo vardas – nepaisant akademinio pripažinimo – išliko poetinio vyksmo ir šiandieninės lietuvių poezijos konteksto pakraštyje. O juk greta didžiausių savo kartos poetų – Bernardo Brazdžionio, Salomėjos Nėries, Antano Miškinio – jis ne mažiau ryš

kus, kartais gal net ryškiausias. Su Kossu-Aleksandriškiu lietuvių poezija be triukšmingo keturvėjiškumo išsilaisvina iš provincialoko lietuviško patriotizmo ir tampa natūraliai europietiška – kartu išlikdama lietuviška. Tai didelis poetinis šuolis. Be jo nebūtų nei žemininkų, nei bežemių – o ir postalininio sovietmečio poetinis atgimimas tyliojo modernizmo formomis būtų buvęs kitoks. Manau, kad tai būtų pripažinę ir Mieželaitis, ir Martinitaitis bei Geda.

O grįžtant prie Aleksandriškio kartos – būtent jie, pirmieji Nepriklausomybėje subrendę ir joje pasiekę poetinių aukštumų, visi buvo tragiškai sulaužyti ir vėliau nebeįstengė tų aukštumų pasiekti ar pakartoti. Mano kartai, deja, Aistis irgi buvo prieinamas tik labai fragmentiškai. Tėvo bibliotekoje buvau aptikęs kažkaip užsislėpusį rinkinį „Sesuo buitis“ – jau nebe Aleksandriškio, o Aisčio poezijos knygą, Alfonso Nykos-Niliūno žodžiais

tariant, „sunkios kovos su išsisemiančiais jaunystės ir galbūt talento ištekliais, su Lietuvos ir Europos negandais ir katastrofomis, išmušusiomis viską iš vėžių ir radikaliai pakeitusiomis visas proporcijas bei perspektyvas, rezultata“. O tada, jaunystėje, mums būtų reikėję ne tik paskirų prieinamų eilėraščių, bet ir visų „Eilėraščių“, „Imago mortis“, „Intymių giesmių“ ir „Užgesusių chimeros akių“, kurios pateko į rankas jau kiek pavėluotai.

1989 metais savo didžio giminaičio dailininko Vytauto Kazimiero Jonyno kvietimu ir pastangomis viešėjau Amerikoje, ir iš ten parsivežiau nemenką lagaminą knygų, tarp jų – ir prieš metus išėjusį Jono Aisčio „Raštų“ tritomį, pagaliau atvėrusį visą poetinį pasaulį. Išsaugojusį savo neįprastą naujumą ir praejus ketvirčiui amžiaus nuo tada, kai buvo sukurtas, ir iki šiandienos – praejus vos ne šimtui metų. Apmaudu – bet gal natūralu yra tai, kad poetus dažniausiai prisimename siedami juos su visuomeniniais vyksmais, politinėmis aktualybėmis, o ne būtent išiklausydami į poetinį jų žodžių skambesį. Gerai, kad Aisčio atmintį palaiko „Sesers buities“ eilėraštis „Vienas kraujo lašas būt tave nuplovęs...“, tačiau jo lyrikos balsas vertas būti girdimas ir nuolatiniam šiandienos poetiniame dūžesyje. Jonui Kossu-Aleksandriškiui nedaug kas jame prilygsta. Su kritikais poeto santykiai niekad nebuvo itin glotnūs, pats poetas nuolat abejojo jų profesionaliu išmanymu ir gebėjimu interpretuoti jo poeziją. Tad ir neinterpretuokime:

*Švelni rugpjūčio vėsuma,
O širdis net ritmą lėtina.
Keista naktis. Žiūriu žvaigždėsna –
Pasibaisėtina. Pasibaisėtina.*

Ir dar – Kossu-Aleksandriškio rimai: jie neįtikėtini, bet visiškai natūralūs.

2014 m. Jono Aisčio literatūros premijos laureatas JULIUS KELERAS

Gimiau Vilniuje, studijavau Vilniuje, Čikagoje. Išleidau nemažai knygų.

Kelios eilutės apie Joną Aistį. Jonas Aistis mano gyvenime atsirado gana anksti. Vaikystės, paauglystės Ukmergėje, pas senelius, knygų nebuvo daug. Jos greta stalo, kur nuolat stovėjo keli vazonai su alijošiais, gyveno banalioje lakuotoje rudo medžio spintelėje, tikriausiai viršutinėje dalyje – ilgojoje lentynoje. Neprisiminčiau, kokių knygų ten būta – greičiausiai religinių ar mokslo šviečiamųjų, pamenu tik kelias nuotykes, išpūdingą Benvenuto Čelinio autobiografiją (ar biografiją) ir kelias, tetelės Janytės ranka užsirašytas, prieškarines Jono Aisčio (Kossu-Aleksandravičiaus) „Poezija“ ir „Imago mortis“. Ar geba dešimties metų vaikas suvokti poezijos didybę? Ne, bet neučia gali pajusti svaiginančią kito, kitokio pasaulio gelmę, skalaujančią tai, ko tikrovėje nėra, bet vaizduotės namuose gali būti. Jis gali pastebėti, kad tos knygos – iš ano, nepasiekiamo, nesovietinio laiko, netvoskiančio ideologiniu ir estetiniu muštru, kad jos išsiskiria paprastu, bet subtiliu dizainu, kitaip tariant, kad jos yra nedidelis, bet įtaigus stebuklas.

Nukelta į 8 psl.

Istorinių fotografijų kalba – apie aktyvias visuomenės moteris

Algis Vaškevičius

Kaune, Lietuvos Istorinės Prezidentūros sodelyje veikia nauja istorinių fotografijų paroda „Neabejinga visuomenė: aktualios Lietuvos tarpukario pamokos“. Parodos čia rengiamos kiekvieną vasarą, naujoji, pasakojanti apie veiklias, aktyviai besireiškusias moteris laikotarpiu tarp Pirmojo ir Antrojo pasaulinių karų veiks iki spalio pabaigos.

Parodos kuratorė istorikė Marija Navickaitė teigia, kad iš to laikotarpio Lietuvos visuomenės galime pasimokyti daug įvairių dalykų, bet labiausiai – neabejingumo. Nemaža dalis gyventojų tuomet priklausė net kelioms visuomeninėms organizacijoms, aktyviai dalyvavo įvairiose patriotinėse, aplinkosaugos, švietimo, labdaros akcijose. Dažnai socialinius projektus inicijuodavo patys žmonės, o valstybė tik vėliau juos paremdavo.

Fotografijų parodoje „Neabejinga visuomenė: aktualios tarpukario Lietuvos pamokos“ Istorinės Prezidentūros sodelyje galima pamatyti visą puokštę skirtingų žmonių iniciatyvų ir pasimokyti iš jų kūrybiškumo, entuziazmo, atjautos, mokėjimo nuoširdžiai džiaugtis bei kovoti už bendrus tikslus.

Parodos lankytojai čia sužinos, kad rinkti paramą vargantiesiems buvo tapę beveik kasdienybe. Su dėžutėmis rankose, savo rūbus, vežimus, sunkvežimius apkabinę plakatais „aukokite“, žmonės išsirušdavo į kone nacionalines aukų rinkimo akcijas, skirtas įvairiausiems tikslams.

Taip pat parodos lankytojus turėtų nustebinti prieškarinio Lietuvos gyventojų kūrybiškumas ir atkaklumas. 1929 metais kauniečiai išradę atsivežti su atgyvenusia iki tol plačiai naudota transporto rūšimi – arklių traukiamu tramvajumi konke ir surengę jai originalią „laidotuvių procesiją“. 1933 m., nepasikentę dėl bene didžiausių Europoje elektros kainų, miesto gyventojai solidariai įsijungė į elektros vartotojų boikotą ir savaitę nedegė šviesos.

Dar vienas įdomus pavyzdys – susirūpinę ligų prevencija, visuomenininkai inicijavo masines Švaros savaites, per kurias ragino žmones susitvarkyti namus, nusimaudyti pirtyse ir visada laikytis higienos. Miestuose ir miesteliuose buvo rengiamos eisenos su plakatais „Kas nori ilgai gyventi – švarinasi“, „Mirtis blusoms, blakėms!“.

Kuratorė pastebi, kad to meto visuomenė buvo neabejinga ir politinėms aktualijoms. Iš istorinių nuotraukų matyti, kad Vilniaus krašto netektis buvo nuolat prisimenama: per šventes ir susibūrimus vaizduoti „gyvieji paveikslai“ – teatralizuotos scenos su Vilniaus simboliais. Kita vertus, žmonės nuoširdžiai džiaugėsi valstybės laimėjimais.

Pirmaisiais nepriklausomybės metais didžiulės minios žmonių išeidavo į gatves sulaukus Lietuvos tarptautinio valstybės pripažinimo, 1939 m. džiaugėsi susigrąžinus Vilnių. Į šias akcijas buvo įtraukiami visi nuo pradinių klasių mokinių, visada energingos studentijos, kariuomenės iki mažo miestelio bendruomenės narių.

Paroda Lietuvos Istorinės Prezidentūros sodelyje pasakoja apie aktyviai iki Antrojo pasaulinio karo dirbusias moteris. A. Vaškevičiaus nuotr.

„Pažvelgus į parodos nuotraukas, aišku, kad visuomenės neabejingumas buvo užkrečiamas, o jo rezultatai džiaugtis galima ir dabar. Juk iš medelių, pasodintų per tuomet populiarias medžių sodinimo

šventes, šiandien išaugo puikūs parkai ir miškai. To meto Lietuvos visuomenės iniciatyvų masiškumas ir sėkmė rodo, kad susibūrusi tam tikram tikslui visuomenė yra pajėgi išspręsti galybę aktualių problemų“, – įsitikinusi parodos kuratorė.

Itin aktyviai įvairiose veiklose reiškėsi moterys. Tos veiklos matėsi viešojoje erdvėje, jos sparčiai vienijosi į draugijas: stiprino senąsias ir steigė naujas, atspindinčias modernius moterų ir visuomenės poreikius. Jų veiklos dėmesio centre buvo moterų teisės, kultūrinė veikla, moterų edukacija, ekonominė ir socialinė moterų gerovė. Gausiausia narių skaičiumi tada buvo Lietuvių katalikių moterų draugija, turėjusi skyrius ne tik didžiuosiuose miestuose, bet ir provincijoje.

Jos narės ne tik rinko lėšas, globojo vaikus ir motinas, rūpinosi moterų švietimu, leido spaudą, bet ir padovanojo Lietuvai pirmąją moterų dainų šventę, nes, kaip rašyta spaudoje: „Per dainą – į tautos širdį“. Nepriklausomybės kovų metais gimė ir Lietuvių moterų globos draugija, kuri ne tik kovų metu, bet ir visą nepriklausomybės laikotarpį rūpinosi naš-

laičiais ir nepriteklių kenčiančiais vaikais, išlaikė kelias prieglaudas, amatų mokyklas, rūpinosi gabesnių vaikų galimybėmis siekti aukštesnio mokslo. Ir visa tai galima išvysti šioje parodoje.

Lietuva buvo viena pirmųjų valstybių Europoje, suteikusi moterims pilietines teises. 1920–1926 metais 11 moterų buvo išrinktos Seimo narėmis, bet 1927 m. balandžio 12 d. paleidus III Seimą ir stiprėjant prezidento Antano Smetonos autoritariniam valdymui, moterų politinės teisės buvo apribotos, jos eliminuotos iš politinės arenos. Rinkimuose į IV Seimą dalyvavo vienintelė moteris šaulė iš Šiaulių Eugenija Klupšienė, kuri yra įamžinta vienoje iš parodos nuotraukų.

Kitoje nuotraukoje – prezidento žmona Sofija Smetonienė su Lietuvos didžiosios kunigaikštienės Birutės karininkų šeimų draugijos dešimties metų sukakties iškilnių organizaciniu komitetu. Prezidento žmona buvo šios draugijos garbės pirmininke, panašias pareigas ji užėmė ir dar keliuose draugijose bei organizacijose.

Įdomi ir nuotrauka, kurioje užfiksuota Lietuvos telegramų agentūros ELTA direktorė Magdalena Avietėnaitė tarptautinėje telegramų agentūrų atstovų konferencijoje Šveicarijoje, Berne mieste. Lietuvė buvo vienintelė moteris tarp 22 valstybių atstovų. Lietuva turėjo ir savo spaudos magnatę Feliciją Bortkevičienę, kuri rašė straipsnius, leido „Lietuvos žinių“ laikraštį ir kartu su kitais įkūrė spaudos bendrovę „Varpas“.

Šios parodos organizatoriai yra Istorinė Lietuvos Respublikos Prezidentūra Kaune ir Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, eksponuojamos nuotraukos iš Lietuvos centrinio valstybės archyvo, Vytauto Didžiojo karo muziejaus, Galaunių namų-muziejaus, Kupiškio etnografijos muziejaus, Lietuvos aviacijos, taip pat sporto, švietimo muziejų fondų, Maironio lietuvių literatūros muziejaus.

M. K. Čiurlionio „Ramybė“

Kazimiero Stabrausko paveikslų projekcijos

A. Petraitytės nuotraukos

M. K. Čiurlionis Pirmojoje lietuvių dailės parodoje

Astrida Petraitytė

Mikalojaus Konstantino Čiurlionio metai – gi 150! – pažyra įvairiais renginiais. Štai Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas (LLTI) sumanė netikėtos formos ekspoziciją „Čiurlionis ir jo amžininkai Pirmojoje lietuvių dailės parodoje“. Gi šis istorinis Lietuvos kultūros įvykis – Pirmoji lietuvių dailės paroda – surengtas būtent Petro Vileišio rūmuose (dabar – LLTI), tuose arčiau gatvės, kur patalpos ir nuomos, ir visuomeninėms reikmėms skirtos (antruose, užu kiemo esančiuose rūmuose šeimininkų gyventa). Ir idėja suburti išsibarsčiusius lietuvių dailininkus tuomet, XX a. pradžioje, užgimė čia įsikūrusioje „Vilniaus žinių“ redakcijoje.

Dabartinės parodos iniciatorė, kuratorė – instituto darbuotoja, čiurlionistikoje jau išvertusi ne vieną vagą dr. Nida Gaidauskienė; jos sumanymą parėmė LLTI direktorė dr. Aušra Martišiūtė-Linartienė.

1906-aisiais M. K. Čiurlionis studijavo Varšuvos dailės mokykloje, ten jį ir pasiekė žinia apie ketinimą Vilniuje surengti lietuvių dailės parodą. Nusiteikęs joje dalyvauti, jis atvyko Vilniun, prisistatė į Vileišio rūmus ir buvo pakviestas į organizacinio komiteto posėdį pirmame aukšte veikusioje „Vilniaus žinių“ redakcijoje. Besiruošiant parodai jis susitiko su jau pažįstamu Antanu Žmuidzinavičiumi, susipažino su trimis broliais Vileišiais, su Jonu Basanavičiumi, kitais veikėjais.

Komitetas paskelbė *Atsisaukimą į visuomenę* – prašyta aukų parodos surengimui; atsisaukimą pradeda į(si)pareigojantis teiginys: „Visos civilizuotos tautos turi savo dailę ir dailininkus“; pasirašo – Petras Vileišis ir jo broliai – Antanas ir Jonas, J. Basanavičius, Ant. Žmuidzinavičius ir kiti (mūsų Herojaus pavadės čia dar nėra).

Paroda, atsidariusi 1906–1907 m. sandūroje (pagal vieną kalendorių – baigiantis, pagal kitą – prasidėjus

Nida Gaidauskienė kviečia į Vileišių rūmus

metams) veikė visus metus. Joje Vilniaus viešuomenei pirmąkart prisistatė *Čiurlionis*; buvo pastebėtas. Jonas Basanavičius parodos atidarymo kalboje pažymėjo: „Lietuvos daidalių (dailininkų) tvariniai, kuriuos mes čionai matome krūvon surinktus, duoda mums didelę viltį į šviesią mūsų dailos ateitį. <...> Ypačiai yra pastebėtinas p. Čiurlionio tvarinių originališkumas ir individuališkumas, kurie rasi gali būti pradžia naujos pakraipos dailoje“ (cituoju iš: Jonas Basanavičius. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1970, p. 724).

Praėjus pusmečiui, 1907 m. rugsėjį įsteigta 15 narių jungianti organizacija – Lietuvių dailės draugija; jos pirmininku tapo A. Žmuidzinavičius, aktyviu nariu – M. K. Čiurlionis.

LLTI surengta ekspozicija yra tarsi dvinarė. Vieną dalį sudaro tradicinė paroda – iškalbus, bet salės prieangyje telpantis dokumentinio (daugiausia) paveldo rinkinys. Tai ir pasirengimo parodai, Lietuvių dailės draugijos steigimo raštai (štai 1907 m. rugsėjo 2-ą užfiksuotas steigusiųjų sąrašas, kuriame ir M. K. Čiurlionis, štai ir protokolas, patvirtinantis, kad dailininkai Žmuidzinavičius, Stabrovskis, Čiurlionis ir Rymša bei advokatas Jonas Vileišis Lietuvių draugijos įstatus įteikė užregistravimui Vilniaus gubernatoriui), šios draugijos narių bilietai... Eksponuojamos ir kai kurios paveikslų nuotraukos (Čiurlionio ciklas „Audra“ teišliko nuotraukose užfiksuotas), taip pat ir vienintelis Pirmosios parodos eksponatas – Petro Rimšos sukurtas Motiejaus Valančiaus biustas. Regime ir vėlesnius dokumentinius paliudijimus, štai, pvz., „Čiurlionio kuopos“ bukletas – dailininko gerbėjai susibūrė po jo mirties, išsikėlę tikslą saugoti ir populiarinti taip brangų visai Lietuvai palikimą.

Netikėta, išties išpūdinga yra antroji dalis – būtosios parodos *seansas*. Iš ekspozicijos koridoriaus perėję į salę, susėdę ant kėdžių, išklausėme instituto atstovės Gražinos Kadžytės įžanginio žodžio. Ji priminė – paroda vykusi antrame aukšte, atkreipė dėmesį į *vienišką* kėdę salėje – tikėtina, kad likusi dar iš parodos laikų.

Pasak Kadžytės, pagal LLTI darbuotojos Nidos Gaidauskienės scenarijų buvo sukurtas, aktorių Kristijono Sipario ir Eglės Tulevičiūtės atliktas *teatralizuotas* pasakojimas; dabar skamba įrašytoji (audio) versija, atitinkamai keičiantis eksponuojamiems vaizdams. Parengiant šią ekspoziciją svarbų darbą atliko dailininkas Saulius Valius su komanda. Taigi mums teliko įtempti ausis ir akis – klausyti pasakojimo ir žiūrėti „į visas sienas“: trijose salės plokštumose eksponuoti istorinės parodos momentai.

Nukelta į 8 psl.

Gražina Kadžytė prie vienišios kėdės

Pirmosios lietuvių dailės parodos paveikslų projekcijos ant menės sienų.

Pasivaikščiojimai Kultūros naktyje Vilniuje:

koncertas Rotušėje, tapyba gatvėje ir 35-asis *Latga* gimtadienis

Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė

Ivairiausia renginių programa. Kultūros naktį iki paryčių Vilniuje buvo atviros bibliotekos, galerijos, muziejai, teatrai, skverai, aikštės, paviljonai, bažnyčios, įstaigos. Visi vilniečius kvietė į nemokamus renginius: pasiklausyti muzikos, pamatyti parodas, instaliacijas, tapybos, šokio performansus, spektaklius, kino filmus, apsilankyti edukacijose ar ekskursijose po architektūros ansamblius kvietė ne tik Operos teatras, Valdovų ar Sapiegų rūmai, bet ir tokios rimtos įstaigos kaip Aukščiausiasis Teismas ar Vyriausybės rūmai (žinoma, su registracija).

Koncertas Rotušėje. Kultūros nakties programą „Naršyk tamsoje“ man įteikė merginos savanorės Vokiečių gatvėje, kaiėjau pro šalį. Nuo renginių gausos apraibo akys. Užsukau į artimiausią renginį: nuo viso to šurmulio atsigausti padėjo pianistės virtuozės Elenos Šešelgytės Rotušėje atliekamas fortepijono romantiškasis rečitalis: Franz Schubert, Frederik Chopen ir Ludovic Einaudi kūriniai.

Menininkai išėjo į gatvę. Išėjus iš Rotušės, prie Dailininkų sąjungos gatvėje žiūrovų minia stebėjo, kaip gimsta meno kūriniai, t.y. gyvosios kūrybos procesą: profesionalai tapė ar paisė vieną violončelininkę, kekvienas savitai.

Latgos gimtadienis. Netoliese, Vingrių skvere, LATGA šventė 35-ąjį gimtadienį, kvietė į specialiai tai progai sukonstruotą per kelis aukštus *sceną namą*, kur taip pat vyko daugybė renginių: man reikėjo sugalvoti tęsinį, kas dar telpa krepšy, kai neši...

Pianistė Elena Šešelgytė

Tapyba gatvėje.

ir antspaudukais po vieną raidę tą užrašą pratęsti ant balto Latgos maišelio (pratęsiau: *Saulė*). Kitame aukšte animatorius Ilja Bereznickas nepailsdamas paisė visiems norintiems draugiškus šaržus. Dar kitame aukšte buvo rodomi virtualiosios realybės filmai pagal M. K. Čiurlionio kūrybą ir muziką: „Angelų takais“ ir „Pasaulio sutvėrimas“. Truputį palaukusi eilėje turėjau progos pamatyti režisierių K. Bužytės ir Vitalijaus Žuko pačią naujausią versiją „Pasaulio sutvėrimas“. Filmą netrumpas, bet vertas laukimo: skridau kartu su paukščiais pro tarpeklius, virš vandenynų ar miestų, liečiau rankomis augančias didžiules gėles, grybus, regėjau Nojaus laivą, o iš aukštybių – visa globojančio dievulio švytinčias akis...

Ant šio laikino menininkų namo karkaso stogo vyko performansai, pvz., Monika Dirsytė nešiojo plytas, kad įveiktų aukščio baimą, tą procesą galėjai matyti ir iš apačios. Galėjai paregėti ir kitų menininkų pasirodymus: Oskaro Koršunovo / Vilniaus miesto teatro, „BIX“, Justės Kraujelytės, Stefánijos Nosovaitės, Solveigos Gutautės, Evelinos Simanavičiūtės-Duja, Algimanto Aleksandravičiaus, Urtės ir Antano Jasenos. O visas reginys, ypač apdovanojimų ceremonija, buvo gerai matyti ir didžiuliame ekrane.

„Ad Astra 2025“ populiariausių LATGA autorių apdovanojimų ceremonija. Ją vedė LATGA narys, rašytojas, TV laidų autorius Rytis Zemkauskas, o pertraukėlėse grojo „Vilnius JAZZ Ensemble“.

Ceremonijos metu šiame įteikta trylika garbės

L. Vasiliauskaitės-Rožukienės nuotraukos

ženklų muzikos, literatūros, vizualiųjų menų, teatro ir kino autoriams. Tokie „AD Astra“ garbės ženklai (juvelyras Sigitas Virpilaitis) teikiami kas penkerius metus, o laureatai per tą laiką atrenkami pagal surinktus duomenis apie kūrinių naudojimą tiek Lietuvoje, tiek užsienyje.

Pasak LATGA vadovės Lauros Baškevičienės, už nominantus balsuoja ne ekspertai, o pati visuomenė, kuri įdarbina jų kūrybą ir vienokiu ar kitokiu būdu sumoka atlygį, kurį LATGA paskirsto autoriams.

Šiame „AD Astra“ apdovanojami autoriai, „už geriausiai Lietuvoje ir užsienyje“ įdarbintą kūrybą. Jiems apdovanojimus teikė tų sričių LATGA tarybos nariai.

Teatralams šį apdovanojimą teikė rašytojas Rimantas Kmita. Lietuvoje jį gavo dramaturgė Dailė Čepauskaitė, o už kūrybą užsienyje – operos-performanso „Saulė ir jūra“ kompozitorė Lina Lapelytė, režisierė Rugilė Barzdžiukaitė, libreto autorė Vaiva Grainytė (pastaroji ceremonijoje dalyvavo, kitos buvo išvykusios iš Lietuvos).

Vizualiųjų menų atstovams ženklus įteikė Lietuvos dailininkų sąjungos pirmininkė, prof. Eglė Ganda Bogdanienė, už geriausiai įdarbintą kūrybą Lietuvoje – dailininkui tapytojui Algirdui Griškevičiui, o užsienyje – vizualaus meno kūrėjui Žilvinui Kempinui; pastarasis padėkojo Latgai ekrane, o jo apdovanojimą atsiėmė dailininko sesuo Ramunė Ruseckienė.

Nukelta į 6 psl.

LATGA vadovė (pirma iš dešinės) prie jubiliejinio torto

Floridos jaunimo choras – Šv. Jonų bažnyčioje

Iš vasaros koncertų ciklo „Amerikos balsai“

Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė

Šių metų vasaros „Amerikos balsų“ premjeros vakaras nuskambėjo Šv. Jono bažnyčioje Vilniuje per Sekmines. Nemokamą koncertą vilniečiams padovanojo jaunimo choras „Manatee High School“ iš Floridos, kuriam vadovauja charizmatiškasis dirigentas Tommy Jomisko.

Šios mokslo įstaigos vardo ansamblis jau daugiau nei 60 metų puoselėja chorinę tradiciją, yra aukštai vertinamas Floridos vokalo asociacijoje (FVA): nuolat laimi apdovanojimus per festivalius Jungtinėse Valstijose.

Pastaraisiais metais jie keturis kartus koncertavo garsiojoje Carnegie Hall New Yorke ir bendradarbiavo su tokiais pasaulinio garso dirigentais kaip Anton Armstrong, Craig Arnold ir Jerry Blackstone.

„Manatee High School“ choro repertuare kūriniai atliekami įvairiomis pasaulio kalbomis: Haičio kreolų, norvegų, japonų, tailandiečių, filipiniečių (*itneg*) ir daugeliu Europos kalbų (prancūzų, vokiečių, lotynų, italų, kt.). „Manatee High School“ choristai su džiaugsmu tyrinėja ir mokosi atlikti įvairių kultūrų chorinę muziką jų kalbomis.

Dainos skambėjo ir lietuviškai. Koncerto metu nuskambėjo kompozitoriaus Kęstučio Daugirdo „Užaugo liepa“ lietuviškai. Į repertuarą įtraukta ir M. K. Čiurlionio aranžuota lietuvių liaudies daina „Beaušanti aušrelė“.

Kultūriniai mainai per muziką. Turėdami tikslą europiečius supažindinti su Amerikos chorine tradicija, turą po Europą su specialia programa (suomių, latvių ir lietuvių dainos) „Manatee High School“ birželio 2 dieną pradėjo Helsinkyje, birželio 6 dieną lankėsi Rygoje, o Vilniuje – per Sekmines, birželio 8 dieną.

Kad surinktų lėšų jaunųjų choristų turui į Europą, kovo 29 dieną Chorų departamentas (MNS) Atpirkėjo liuteronų bažnyčioje (at Redeemer Lutheran) buvo paskelbęs Silent Auction/Dinner (aukcioną-vakarienę) su bilietais (po 30 dolerių), kurią surengė kompanija Carrabba's (It is being catered by Carrabba's and the cost per ticket is \$30).

Apie dirigentą Tommy Jomisko. 2022 m., dar būdamas absolventu, jis jau dirigavo *Manatee* vidurinės mokyklos chorui ir gavo Floridos vokalinės asociacijos (FVA) John Rose mentorystės apdovanojimą kvalifikuotiems entuziastingiems mokytojams. Pasak FVA, penkios Jomisko chorų grupės konkursuose nuolat vertinami aukščiausiais balais.

Floridos jaunimo choras „Manatee High School“ Šv. Jonų bažnyčioje.

L. Vasiliauskaitės-Rožukienės nuotr.

Šv. Jono bažnyčioje kartu su choru koncertavo garsus pianistas ir vargonininkas Jonathan Spivey. Jis užaugo Švedijoje ir groja fortepijonu nuo penkerių. Mokėsi pas Stig Ribbing ir Lars Roos, koncertavo Drotningholmo teatre ir Trondheime. Norvegijoje yra tapęs Nacionalinės muzikos mokytojų asociacijos atrankos finalininku. Tobulinosi pas Martin Vanin New Yorke, koncertavo Carnegie Weill Hall, Seule, Pietų Korėjoje, Melbourne, Floridoje ir Kansas mieste, Missouri.

Visagalis „Facebook“. P.S. Kad kuo daugiau sužinotiau apie šį chorą, pakviečiau Tommy į „Facebook“ draugus ir įkėliau jų koncerto nuotrauką. Jis

ne tik priėmė, netrukus *messenger* parašė: „*Mačiau, kad dalyvavote mūsų koncerte. Labai didžiuojusi savo mokiniais, kad tiek daug žmonių buvo ten (Šv. Jonų bažnyčioje) ir galėjo pamatyti mūsų pasirodymą.*“

Prieš koncertą buvo dalinamos programėlės anglų kalba, jos pabaigoje įrašyti keli žodžiai: *Sing loud, Be kind, Do good* (dainuok garsiai, būk malonus, daryk gera).

Amerikos balsų tąsa. Šv. Kotrynos bažnyčioje Vilniuje birželio 25 dieną nemokamai koncertuos dar vienas – *Schola cantorum* choras iš JAV, jį pristato *Music Baltics*.

Pasivaikščiojimai Kultūros naktyje Vilniuje

Atkelta iš 5 psl.

Literatų laureatams: Sigitui Parulskiui (remiantis radijo ir TV duomenimis) ir vaikų literatūros rašytojui Tomui Daugėlai (pagal knygų panaudos bibliotekose duomenis) „Ad Astra“ ženklus teikė poetė, Lietuvos rašytojų sąjungos pirmininkė Birutė Jonuškaitė.

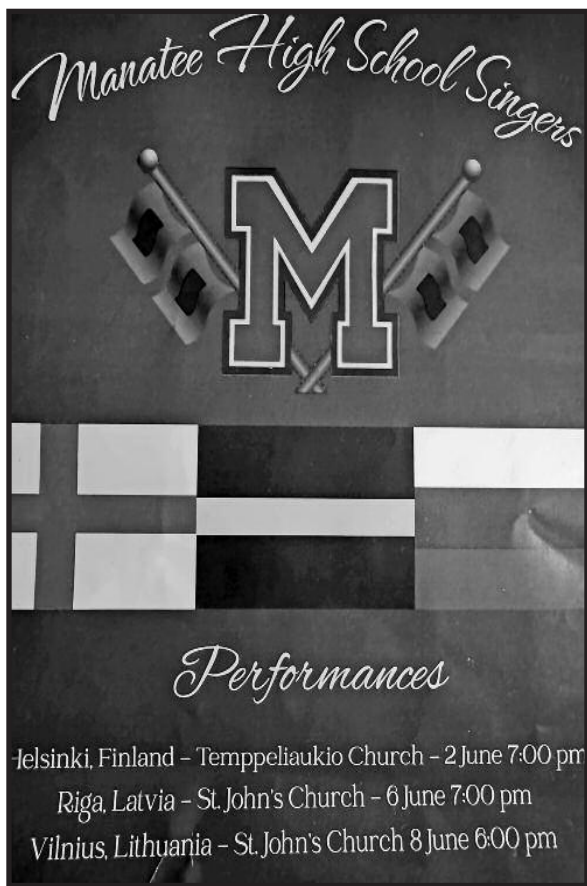
Kino srities autorius „Ad Astra“ ženklais apdovanojo režisierius Donatas Ulvydas. Geriausiai įdarbinto filmo Lietuvoje laureatas: „Pietinia kronikas“ šmaikštusis režisierius Ignas Miškinis, o užsienyje savo kūrybą geriausiai įdarbino Emilis Vėlyvis (jis dėkojo Latgai (kad tas prizas nusė žmonos pinigine) ekrane su vyno taure jūros fone).

Trims muzikos srities laureatams „Ad Astra“ ženklus teikė dainų autorius Stanislas Stavicis-Stano. Už geriausiai įdarbintą kūrybą Lietuvoje apdovanojus popmuzikantas Justinas Jarutis (padėkojo ekrane). Kompozitorė Žibuoklė Martinaitytė (šiomet akademinės muzikos populiariausia pripažinta autorė Lietuvoje) į šiuos apdovanojimus atvyko tiesiai iš New Yorko. O užsienyje savo kūrybą geriausiai įdarbino kompozitorius Vygintas Kisevičius.

Koncertas iki paryčių. Po apdovanojimų ceremonijos su kartu „Vilnius JAZZ Ensemble“ dainavo Ieva Zasimauskaitė, Monika Pundziūtė, „Sisters on Wire“, „The Roop“, „Antikvariniai Kašpirovskio dantys“, „punktė“, Raminta Naujanytė-Bjelle.

Padėkos žodį iš ekrano taria Žibuoklė Martinaitytė

Programėlės viršelįs

Portveinas, Pastel de Nata ir kiti portugališkojo rojaus malonumai

Duoro slėnis Portugalijoje

Ieva Marija Mendeikaitė

Portugaliją pasaulis dažniausiai pažįsta dėl jos ryškių kultūrinių, geografinių bei gastronominių aspektų. Daugumai puikiai žinomas istorinis didžiųjų geografinių atradimų eros etapas, kai Vasco da Gama bei Ferdinand Magellan atrado jūrų kelią į Indiją, Magellan sąsiaurį bei vykdė vienas pirmųjų kelionių aplink pasaulį.

Vis dėlto ne vienas mūsų šiandien Portugaliją žino dėl jos ypatingos vyno bei maisto kultūros. Prieš savaitę ir man teko apsilankyti Portugalijos vynuogynuose, kuriuose vietiniai portugalų gidai papasakojo, kaip ir kodėl Portugalijos vyno tradicija tokia reikšminga pasauliui. Visų pirma, verta paminėti, kad Portugalijos vyno kultūra yra viena seniausių ir tikriausiai pačių idomiausių vyno kultūrų Europoje. Šioje šalyje vinas yra ne tik gėrimas prie vakarienės stalo, tačiau ir gyvos kultūros, tradicijų, gamtiškumo išraiška. Verta žinoti tai, kad vynuogininkystė Portugalijoje prasidėjo daugiau nei prieš 2000 metų, taigi dar romėnų laikais, o viduramžiais vinas jau tapo ir svarbia vienuolynų ekonomikos dalimi.

Viena Portugalijos vyno rūšis – portveinas – tapo tokia populiaria tarp užsieniečių, kad dėl jos net buvo sudarytos prekybos sutartys (pvz., tarp Portugalijos ir Anglijos, kuri itin pamėgo šią vyno rūšį). Garsiausi vyno regionai Portugalijoje yra skirstomi į šiuos: Duoro (tai kalnuota teritorija prie Duoro upės, kuri neabejotinai traktuojama garsiausiu vyno regionu šalyje, kadangi būtent čia gimė Portugalijos pasididžiavimas – portveinas), Alentejo (tai itin modernus regionas, garsėjantis savo šiltais, sausras atspariais raudonaisiais ir baltaisiais vynais), Dão (regionas, auginantis labai subalansuotus, elegantiško stiliaus vynus, primenančius burgundiškąją vyno tradiciją), Vinho Verde (regionas, garsėjantis gaiviu žaliuoju vynu, kuris dažniausiai dar ir šiek tiek putoja), Bairrada (tai regonas, pasižymintis savo sodriais raudonaisiais vynais iš Baga vynuogės) bei Setubal (regionas, kuriame gausu saldžių vynu, ypatingai išgarsėjęs dėl Moscatel de Setubal).

Žinant šiuos skirtingus vynu regionus atrodytų, kad esamų skirtingų tipų vynu jau turėtų būti pakankamai patenkinti visų skonius, tačiau vietiniai portugalai tik nusijuoktų, kadangi jie puikiai žino, jog jų šalis garsėja net 250 skirtingų vietinių vynuogių veislių. Populiariausios vis dėlto išliktų Touriga Nacional, Tinta Roriz bei Baga (raudonųjų vynuogių kategorijoje) bei Alvarinho, Arinto, Encruzado, Fernao Pires (baltųjų vynuogių kategorijoje). Todėl, žinant tokio vyno pasirinkimo gausą, nesunku suprasti, kodėl Portugalijoje vinas yra kasdienio gyvenimo dalis.

Na, o portugališkosios maisto kultūros dalis taip pat yra visiškai unikali ir verta platesnės analizės. Visų pirma, reikėtų paminėti, kad portugalai renkasi paprastus, bet sodrius skonius. Kitaip tariant, bet kuris vietinis portugalas veikiau rinksis natūralius, neperdirbtus ingredientus nei jau paruoštus ir apdorotus maisto produktus. Savo maisto tradi-

Garsieji pyragėliai Pastel de Nata

ciją portugalai taip pat tęsia dažnai maistą ruošdami alyvuogių aliejuje, nevengdami česnako, svogūno, lauro lapų ar petražolių, pagrindinį dėmesį telkdami į kokybiškus ingredientus ir jų derinius. Žinoma, portugališka virtuvė negali būti tikrai autentiška be jų-

ros gėrybių, kurios čia yra virtuvės karalienės. Populiariausi jūros produktai šalyje yra Bacalhau (sūdyta menkė), kuri yra nacionalinis patiekalas, o vietiniai teigia, kad jos paruošimo būdų yra daugiau nei 300.

Vietiniuose turgeliuose taip pat neretai išvysite ir Polvo a Lagareiro (keptas aštuonkojis su bulvėmis ir alyvuogių aliejumi), Sardinhas assadas (ant grotelių keptas sardines) bei Ameijoas a Bulhao Pato (moliuskus česnako, alyvuogių aliejaus ir balto vyno padaže). Mėsavalgiai taip pat bus laimingi, kadangi Portugalijos mėsos gaminiai čia taip pat turi užtarnautą vietą po saule, ypatingai daug liaupsių susilaukia Cozido a Portuguesa (itin sodraus skonio troškiny su įvairiomis mėsomis, dešromis, bulvėmis ir kopūstais), alheira (rūkyta dešrelė su bulvėmis ir keptu kiaušiniu) bei leitao da Bairrada (keptas paršelis iš Bairrado regiono, garsus savo traškumu ir aromatingumu).

Jokia Portugalijos virtuvė niekada negalės būti laikoma portugališka be vieno žymiausių pasaulyje desertų, ikoniškosios Pastel de Nata. Pastel de Nata yra lengvai apkepti, maži sluoksniuotos tešlos pyragėliai su vaniliniu kiaušinių kremu, dažnai valgomi su cinamonu ar cukrumi. Įdomi šio ikoniško deserto istorija yra ta, kad šis pyragėlis buvo sukurtas vienuolių, gyvenančių Jeronimos vienuolyne Beleme (Lisabonos priemiestyje) dar XVIII a. Kiaušinių baltymus vienuoliai iš pradžių naudodavo savo drabužių skalbimui, o likusius trynius panaudodavo desertų gamyboje. Nors komercinis šio deserto receptas iki šiol yra saugomas paslapytyje, dauguma pasaulio maisto gurmanų nevengia pabandyti atkartoti receptą savuose namuose.

Taip pat įdomus faktas yra tai, kad yra teisingas ir neteisingas būdas šį desertą valgyti. Kitaip tariant, jeigu nevalgysi kaip vietiniai, valgysi neteisingai. O teisingas Pastel de Nata valgymo būdas, anot vietinių, yra toks – pyragėlis turi būti valgomas tik šiltas ir tik su ant viršaus užbarstytu cinamonu arba cukraus pudra. Negana to, šį pyragėlį privalu užgerti espresso kavos puodeliu (portugališkai žinomam kaip bica). Tinkamas metas šio pyragėlio valgymui neegzistuoja, juos galima valgyti tiek pusryčių, tiek pietų, tiek vakarienės metu ar užkandžiui prie kavos. Dėl tokio neapibrėžto valgymo grafiko Pastel de Nata pasaulyje yra valgoma taip dažnai, kad net šio deserto atradimo vietoje (Pasteis de Belem) pyragėlis kasdien yra iškepamas per 20 000 kartų.

Ir nors tradicinis Pastel de Nata paruošimo būdas yra grietinėlės, kiaušinių kremu ir tešlos kombinacija, šiuolaikinės kepyklėlės siūlo alternatyvias deserto versijas, pvz: su šokoladu, uogomis, pistacijomis, o kai kuriose vietose net su matcha. Vis dėlto būtent tradicinis Pastel de Nata šiandien yra tapęs portugališkuoju nostalgijos simboliu, šį pyragėlį kiekvienas Portugalijos pilietis valgo nuo mažens. Todėl jeigu svarstote apsilankyti Portugalijoje ar turite draugų, giminaičių ar šiaip pažįstamų, kurie planuoja keliauti į šią nuostabią šalį – nesikuklinkite, paprašykite jų atvežti vieną ar net kelias dėžutes šio nuostabaus deserto ar gero portugališko vyno.

„Honrado“ vyninės amforos mena romėnų laikus.

Jolantos Smičienės nuotr.

M. K. Čiurlionis

Atkelta iš 4 psl.

Pusvalandžio seanse regėjome ir bendrus salės vaizdus (užfiksuotus nuotraukose), ir parodos paveikslus ar jų grupes; o vaizdai apipinti įtaigaus pasakojimo. Projektijose ant LLTI salės sienų – ir Čiurlionis, ir Žmuidzinavičius, ir Petras Kalpokas, ir Kazimieras Stabrauskas (Kazimierz Stabrowski), kiti – žinomi ir nelabai.

Parodą tarpusavy aptaria (aktorių balsais) dailininkas Antanas Žmuidzinavičius ir reikšmingai kultūros lauke veikusi dantų gydytoja Sofija Gimbutaitė (scenaristei teko paplušėti sudėlioiant literatūrinį tekstą iš įvairių to meto liudijimų). Jiedu prisimena ir „Vilniaus žinių“ redakcijoje gimusią idėją surengti parodą, jos organizavimą, komentuoja šio istorinio įvykio konkrečius momentus, eksponuojamus darbus. Čiurlionio vardas dažnai minimas, štai pasakotojas tarsi retoriškai paklausia: ar nebus įžūlu, kad jo paties drobė „Sielvartas“ kabės virš Čiurlionio tripticho „Rex“... Paminima atidaryme dalyvavus ir aktyvųjį visuomenininką Antaną Smetoną, ir rašytoją Žemaitę, ir mecenatą Juzefą Montvilą, ir žymiuosius kunigus – Maironį, Jakštą, ir daugelį kitų jau kultūros lauke išryškėjusių asmenybių. Čia ir Sofija Kymantaitė – į Čiurlionį kol kas iš tolo žvelgianti; lemtingoji pažintis nutiks netrukus... Įsiterpia ir parodos lankytojų vertinantys balsai – štai žemaičiuojanti Žemaitė imasi ginti kai kam perneš lyg niūriui atrodantį Čiurlionio juodai baltų paveikslų ciklą „Audra“, o Žmuidzinavičiaus paveikslu „Per kiaurą naktį“ herojuje, palinkusiame prie raišinio, išvelgia ir *mūsų* Kudirką, ir *mūsų* Višinskį... Bet juk Čiurlionis be „Audros“, šios nerimu dvelkiančios grafikos, pateikė ir skaidrių šviesių vizijų tapybos – štai „Ramybė“, štai visas „Pasaulio sutvėrimo“ ciklas...

Paminima, kad parodoje pristatyta ir tautodailė – juostos, prijuostės, medžio drožiniai ir pan. O Petras Vileišis, parodai patalpas išnuomojęs, nepagalėjo dosnios premijos – ji skirta Petrui Rimšai už skulptūrą „Lietuvos mokykla“; juk šis – *mamos mokyklos* – motyvas daugeliui dar buvo gyva istorija.

Per pusantro mėnesio laikotarpį parodoje bent dviejų tūkstančio lankytojų sulaukta.

Į šiuos LLTI Pirmosios lietuvių dailės parodos virtualius seansus, prasidėjusius gegužę ir pasibaigšančius liepos pradžioje, tenka iš anksto registruotis – vienu metu priimamos ne itin didelės grupės.

Parodos eksponatai.

A. Petraitytės nuotr.

Šią parodą (šiuos projekcijų seansus) lydi ciklas paskaitėlių. Nuėjau paklausyt renginio *spiritus movens* Nidos Gaidauskienės pranešimo „Su kokiomis draugijomis bendradarbiavo M. K. Čiurlionis?“ Ji ne tik minėjo draugijas, suteikusias Čiurlioniui (labiausiai kaip chorvedžiui, kompozitoriui) kūrybinės veiklos lauką, bet ir plačiau apžvelgė jo tuometes gyvenimo aplinkybes, atvedusias į Pirmąją, po to ir Antrąją lietuvių dailės parodas. Lektorė pažymėjo, kad parodos surengimas – tuomet įprastas kelias, siekiant įsteigti dailininkų organizaciją.

Mokydamasis Varšuvos dailės mokykloje Čiurlionis patyrė ir kūrybinės aplinkos išvirkščiąją pusę (konkurencingumas, konfliktškumas ir pan.). Štai 1905 m. mokinių darbai buvo išvežti į parodą Peterburgan, spaudoje Čiurlionio savitumas išskirtas, kolegos šią žinią sutiko gan santūriai. Galbūt aplinkos atšiaurumą pajutęs, jis mokyklos užsiėmimus ėmė rečiau lankyti. Ir čia tarsi atgaivos priebėga tapo Varšuvos lietuvių savitarpio šalpos draugija, kurios chorui ėmėsi vadovauti. Lektorė pacitavo vaizdingą šio choro pikniko miške aprašymą – piknikauta po ne itin sklandaus pasirodymo lietuviškose Mišiose. Bet savo įprastoje aplinkoje (gamtoje) lietuviai atsipalaidavo ir jau iš širdies traukė dainas; nuskambėjo ir Tautinė giesmė. Čiurlionis gal pirmąsyk pajuto lietuvybę kaip tarnystės misiją – apie tai liudija 1906 m. rašytas laiškas (žinia, lenkiškai) broliui Povilui. Išsakytas ir noras mokytis lietuvių kalbos. Šios draugijos veikėjų Čiurlionis buvo paskatintas kurti

lietuvių liaudies dainų išdailas; pasirodė lietuvių kalbos pradžiamokslis su jo pieštu viršeliu.

Ir štai žinia apie rengiamą lietuvių dailininkų parodą Čiurlionį pašaukė Vilniun.

Kaip žinome, jis ne tik sudalyvavo parodoje, bet ir aktyviai įsijungė į Lietuvių dailės draugijos veiklą; inicijavo steigiant draugijos Muzikos skyrių. Gaidauskienė brėžtelėjo ir naujų niuansų Pirmosios lietuvių dailės parodos vaizde: nors Basanavičius atidarymo kalboje ir išskyrė Čiurlionį, pats įsigijo kažkokį realistinį paveikslą. Bet susitikimas su Basanavičiumi nuvedė ir prie jo vadovaujamos Lietuvių mokslo draugijos. 1909 m. Čiurlionis išrinktas į šios draugijos Dainų ir gaidų rinkimo komisiją (deja, netrukus iš Vilniaus išvyko).

1908 m. Antrąją lietuvių dailininkų parodą, išvykus Žmuidzinavičiui, suorganizavo, pasak Gaidauskienės, *kone* vienas Čiurlionis – kone, mat svarbi talkininkė buvusi Gimbutaitė (be jos juk nebūtų įmanoma raštvedyba lietuvių kalba).

Prie Čiurlioniui svarbių organizacijų pranešėja priskyrė ir Tautos namus (šiai idėja susivienijo įvairios draugijos, nupirkusios ir sklypą ant Tauro kalno). Jo vizijoje Tautos namai turėję jungti koncertų ir parodų sales, biblioteką, draugijų veikimo erdves ir pan.

Vilniaus lietuvių savitarpio pašalpos draugijoje irgi Čiurliono sudalyvauta. Su Gabrieliaus Landsbergio-Žemkalnio įkurtų, paskui Jono Vileišio vadovautų „Vilniaus Kanklių“ chorą repetuota, koncertuota. Pranešėja pažymėjo, kad 1908-ųjų gegužę choras pirmą kartą lietuviškai atliko Čiurlionio kanta-tą *De profundis*.

„Žiburėlio“ draugijai rengiant V. Kudirkos mirties metinių minėjimą Čiurlionis buvo pakviestas paskambinti pianinu – o pranešimą, be kitų, skaitė Sofija Kymantaitė; tai ir buvo tas lemtingasis susitikimas, kai lenkakalbis lietuvis priėjęs prie jos pasakė: noriu, kad tamsta mane lietuvių kalbos mokytumėi. (Pačios Čiurlionienės atsiminimuose nurodyta, kad tai buvęs 10-ųjų mirties metinių minėjimas – bet gal vis dėlto dar ne „jubilejinis“? Gi Kudirkos mirties data: 1899 11 16, o Čiurlionis ir Kymantaitė susituokė 1909 01 01...)

1908–1909 m. Čiurlionio dalyvauta „Rūtos“ draugijos (Vilniaus lietuvių susivienijimo) veikloje; jai nutapė scenos uždangą. Deja, netrukus turėjo skausmingai patirti, kaip ji nesaugoma, lankstoma ir pan. Gal ir tai buvo lašas, nulėmęs sprendimą vykti į Peterburgą, net pasakant: galbūt negrišiu... Kaip žinia, jau buvo vedęs Sofiją Kymantaitę ir; matyt, pajutęs poreikį susikurti finansinį pagrindą... Deja, nebetoli ir tragiškasis finalas.

Pirmoji lietuvių dailės paroda Lietuvos kultūros istorijoje šiandien regima kaip ryškus pradžios židinys – o neišblėstančia kibirkštimi jame sušvyti Mikalojus Konstantinas Čiurlionis.

Jonas Aistis

Atkelta iš 2 psl.

O dar? Kas dar liko iš anų patirčių? Užburiantis Aisčio elegiškumas ir muzika – tie niekaip neištrinami elementai, kurie veikė sąmonę bei klausą ir kas, galimas daiktas, tapo atrama būsimam mano poezijos supratimui. Vėliau, tačiau tai buvo vėliau, žavėjausi žaisminga Aisčio eseistika, liūdėjau, kad jo pokario lyrika jau neprilygo Tarpukario laikotarpio kūrybai, puikiai, beje, suvokdamas, kad net ir tokio lygio kūrėjai turi savo galimybių ribas.

2017 m. Jono Aisčio literatūros premijos laureatas VAINIUS BAKAS

Jono Aisčio premiją už eilėraščių rinkinį „Kaštonų tonai“ 2017-aisiais priėmiau lyg tam tikrą sutvirtinimo sakramentą. Sutvirtinimo su J. Aisčio poezijos skambesiu, plačių aukštaitiškų mostų grybšniais, sujungiančiais kalbos paviršiaus ir gelmės klotus, savitų įvaizdžių gausa. Jaučiau, kad poetui gauti tokį apdovanojimą yra ir

garbė, ir atsakomybė. Apmąstymas, kuo poetas aistiškas, kuo jam svarbi J. Aisčio kūryba, tikriausiai prasideda nuo kūrėjų, jautriai ir mašliai žvelgiančių į pasaulį ir save.

Mane su J. Aisčiu, kaip poetu ir žmogumi, sieja tos pačios prigimtinės vertybės: rūpestis dėl savosios žemės, meilė savajam kraštui, pagarbiam žmogaus išisaknijimui jame (tiek Jono Aisčio, tiek mano šaknys – Aukštaitijoje). Poetikai labiausiai rūpi žmonių santykiai, grindžiami nuo laiko madų nepriklausomomis vertybėmis. Mano poetiniam pasauliui ypač gražiai atliepia Jono Aisčio literatūrinės aukštumos: atskleidžiama aukštaitiška dvasia, atspindinti Aukštaitijos regiono etninius motyvus, tradicijas ir istorinę atmintį, klasikines, suvaldyto skambesio strofąs.

2019 m. Jono Aisčio literatūros premijos laureatas STASYS LIPSKIS

Jono Aisčio literatūrine premija buvo įvertinta tais pačiais metais pasirodžiusi mano knyga „Ilgesio elegijos“ – biografinis leidinys apie lietuvių poeto Jono Aisčio gyvenimo dramą.

Kai 2019 metais Lietuvos Prezi-

dentu buvo išrinktas Gitanas Nausėda, jis savo pirmojoje inauguracinėje kalboje pacitavo vieną Jono Aisčio posmą. Tai mane, ką tik išleidusį knygą „Ilgesio elegijos“, labai nudžiugino. Ir išdrįsau padėkoti Prezidentui už pagarbą Jonui Aisčiui ir padovanojau jam tą naują leidinį. Po kelių dienų gavau nuoširdų ir gražų laišką iš Prezidentūros, kuriame padėkota už dovanotą knygą ir už mano šilto žodžius, pasakytus valstybės vadovui. Tai negalėjo manęs nedžiuginti...

Rašytojų likimai, jų dramatiški gyvenimo įvykiai mane visą laiką domino ir tebedomina iki šiol. Buvau parašęs biografines knygas apie žymius lietuvių poetus – Vincą Mykolaitį-Putiną ir Paulių Širvį. Po jų susidomėjau Jono Aisčio likimu. Žinojau, kad dar nepriklausomoje Lietuvoje jis buvo poezijos žvaigždė, kad jis išrinktas į visų laikų iškiliausių Lietuvos asmenybių šimtuką. Bet mane labiausiai domino jo dramatiškas likimas, jo begalinė meilė Lietuvai ir baisių epochinių sukrėtimų nulemta jo priverstinė emigracija.

Nežinau kito išeivijos rašytojo, kuris būtų taip troškęs ir svajojęs grįžti savojon Lietuvon. Gimtasis kraštas jam buvo tapęs svajonių ir meilės ša-

limi. Žinodamas, kad visi keliai į Lietuvą jam užverti, jis bent po mirties norėjo grįžti į gimtąsias Rumšiškės. Ne veltui jis savo seserims, beje, vienuolėms, ne kartą laiškuose prašė – prižiūrėkite tėvų kapus, aš ten greta tėvelių norėsiu ilsėtis ramybėje.

Paskutinėmis gyvenimo valandomis jis ligoninėje kaip šventą užkeikimą kartojo ir kartojo „Interra Rum-siskensis“... Seselės nesuprato tų žodžių reikšmės, pagalvojo, o gal tai jo, kaip prancūzų kalbos žinovo, mintys tąja kalba... Pasikvietė prancūzistą, bet ir šis niekuo negalėjo padėti...

Ir ta priešmirtinė valia išsipildė: Jonas Aistis sugrįžo Lietuvon, jo karstas buvo palaidotas Rumšiškėse, visai greta jo tėvų. Tai įvyko 2000 metų birželio 29 d. Tuomet, laidojant Joną Aistį, arkivyskupas, dabartinis kardinolas Sigitas Tamkevičius, yra nepaprastai gražiai pasakęs: „Į gimtąją žemę sugrįžo ne tik mirtingieji poeto palaikai, bet ir jo dvasia, kurios dvelksmo taip reikia šiandien besiblaškantiems tautiečiams. Aistis buvo ir visiems laikams liks gyvas liudytojas, jog Tėvynė yra didelė Dievo dovana ir jos negalima iškeisti į jokią, nors ir pačią gražiausią ir turtingiausią šalį. Ačiū, poete, kad grįžai namo.“